# O‘ZBEK XALQINING TARIXIY-MADANIY MEROSI ASOSIDA O‘QUVCHILARDA VATANPARVARLIKNI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

**Boqiyev Farxod Esanovich**
*Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil izlanuvchisi PhD., dotsent*
***https://doi.org/10.5281/zenodo.23510014***

***Annotatsiya.*** *Maqolada umumiy o‘rta ta’lim tizimida o‘quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning konseptual asoslari o‘zbek xalqining tarixiy-madaniy merosi bilan uyg‘unlikda tahlil qilinadi. Vatanparvarlik faqat hissiy sadoqat yoki harbiy tayyorgarlik bilan cheklanmay, tarixiy xotira, milliy o‘zlik, huquqiy mas’uliyat, tinchliksevarlik va jamoat manfaatiga xizmat qilishni birlashtiruvchi integrativ shaxsiy sifat sifatida talqin etiladi. Nazariy tahlil, qiyosiy-tarixiy yondashuv, kontent-tahlil va konseptual modellashtirish asosida tarixiy-madaniy mazmunni anglash, qadriyatni shaxsiy munosabat bilan bog‘lash, uni fuqarolik xatti-harakatida namoyon etish hamda natijani refleksiv baholash ketma-ketligi taklif etilgan. Xalq og‘zaki ijodi, mumtoz adabiyot, tarixiy siymolar merosi, urf-odat va mahalliy tarix materiallarining tarbiyaviy imkoniyatlari ochib berilgan. Natijada vatanparvarlik tarbiyasining kognitiv-tarixiy, aksiologik-emotsional, fuqarolik-mas’uliyatli va faoliyat-refleksiv tarkibiy qismlari aniqlashtirilgan.*

***Kalit so‘zlar:*** *vatanparvarlik tarbiyasi, tarixiy-madaniy meros, milliy o‘zlik, tarixiy xotira, fuqarolik mas’uliyati, qadriyat, umumiy o‘rta ta’lim, refleksiya.*

***Аннотация.*** *В статье анализируются концептуальные основы патриотического воспитания учащихся общеобразовательной школы во взаимосвязи с историко-культурным наследием узбекского народа. Патриотизм рассматривается как интегративное качество личности, объединяющее историческую память, национальную идентичность, правовую ответственность, миролюбие и готовность служить общественному благу. На основе теоретического анализа, сравнительно-исторического подхода, контент-анализа и концептуального моделирования предложена последовательность: осмысление историко-культурного содержания, соотнесение ценности с личным отношением, ее проявление в гражданском поступке и рефлексивная оценка результата. Раскрыт воспитательный потенциал фольклора, классической литературы, наследия исторических личностей, традиций и материалов краеведения. Уточнены когнитивно-исторический, аксиологически-эмоциональный, гражданско-ответственный и деятельностно-рефлексивный компоненты патриотического воспитания.*

***Ключевые слова:*** *патриотическое воспитание, историко-культурное наследие, национальная идентичность, историческая память, гражданская ответственность, ценность, общее среднее образование, рефлексия.*

***Abstract.*** *The article examines the conceptual foundations of patriotic education in general secondary schools in relation to the historical and cultural heritage of the Uzbek people. Patriotism is interpreted as an integrative personal quality combining historical memory, national identity, legal responsibility, commitment to peace and readiness to serve the public good. Drawing on theoretical analysis, a comparative-historical approach, content analysis and conceptual modelling, the study proposes a sequence that links understanding historical and cultural content, connecting a value with personal meaning, demonstrating it through civic action, and reflecting on the outcome. The educational potential of folklore, classical literature, historical figures, traditions and local history materials is identified. The analysis specifies four interrelated components of patriotic education: cognitive-historical, axiological-emotional, civic-responsibility and activity-reflective. The proposed framework can guide the selection of content,*

*learning activities and observable outcomes without reducing patriotic education to formal events or declarative slogans.*

***Keywords:*** *patriotic education, historical and cultural heritage, national identity, historical memory, civic responsibility, value, general secondary education, reflection.*

KIRISH. Globallashuv, raqamli axborot oqimlarining tezlashuvi va ijtimoiy identifikatsiya shakllarining o‘zgarishi sharoitida o‘quvchining Vatan, jamiyat va fuqarolik burchi haqidagi tasavvurlarini ilmiy-pedagogik asosda rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur vazifa yoshlarni tayyor shiorlarni takrorlashga emas, balki tarixiy voqea va madaniy hodisalarni dalil asosida tushunish, milliy manfaat bilan umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ko‘ra bilish hamda kundalik hayotda mas’uliyatli qaror qabul qilishga yo‘naltiradi. Shu sababli vatanparvarlik tarbiyasi umumiy o‘rta ta’limning alohida tadbiri emas, balki ta’lim mazmuni, maktab muhiti, oila va mahalla hamkorligini bog‘lovchi uzluksiz pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddimasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, boy tarixiy tajriba hamda buyuk ajdodlarning ilmiy, madaniy va ma’naviy merosiga tayanish davlat va jamiyat taraqqiyotining muhim negizi sifatida belgilangan [1]. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun ta’limning insonparvar va demokratik xususiyatini, uzluksizligi hamda dunyoviyligini mustahkamlaydi [2]. “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonunda yoshlarning ma’naviy, intellektual va jismoniy rivoji uchun sharoit yaratish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘rsatilgan [3]. Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-son qarori bilan tasdiqlangan Konsepsiyada esa tarix, azaliy qadriyatlar, tinchlik va osoyishtalikni asrashga doir bilim hamda hayotiy ko‘nikmalarni ilk yoshdan shakllantirish vazifasi qo‘yilgan [4]. Ushbu me’yoriy asoslar vatanparvarlik tarbiyasini tarixiy xotira, huquqiy ong va ijtimoiy mas’uliyat birligida tadqiq etishni talab qiladi.

Muammoning dolzarbligi uch holat bilan izohlanadi. Birinchidan, yoshlar ko‘p manbali axborot muhitida tarixiy hodisalarning turli, ba’zan bir-biriga zid talqinlariga duch kelmoqda; bu holat manbani tekshirish va xulosani dalillash ko‘nikmasini tarbiyaviy natijaning tarkibiga kiritishni taqozo etadi. Ikkinchidan, vatanparvarlikning faqat tantanali tadbir yoki harbiy jasorat bilan tenglashtirilishi uning bunyodkor mehnat, qonunga hurmat, madaniy merosni asrash, tabiatga ehtiyotkorlik va mahalla farovonligiga hissa qo‘shish kabi kundalik ko‘rinishlarini chetda qoldiradi. Uchinchidan, tarixiy-madaniy merosdan foydalanish mazmun tanlash bilan yakunlanmasdan, o‘quvchining shaxsiy munosabati va amaliy xatti-harakatiga olib keladigan didaktik mexanizm bilan ta’minlanishi kerak.

Maqolaning maqsadi - o‘zbek xalqining tarixiy-madaniy merosi asosida umumiy o‘rta ta’lim o‘quvchilarida vatanparvarlikni rivojlantirishning tushunchaviy

mazmuni, tarkibiy qismlari, tamoyillari va pedagogik ketma-ketligini aniqlashtirish. Tadqiqot obyekti umumiy o‘rta ta’limdagi vatanparvarlik tarbiyasi jarayoni, predmeti esa tarixiy-madaniy meros mazmunini o‘quvchining qadriyatli munosabati va fuqarolik xatti-harakatiga aylantirish mexanizmidir.

Tadqiqot nazariy xarakterga ega. Unda normativ-huquqiy hujjatlar, milliy pedagogik meros, xalq og‘zaki ijodi namunalari hamda zamonaviy xarakter va fuqarolik ta’limiga oid manbalar mazmuni tahlil qilindi. Nazariy tahlil vatanparvarlik tushunchasining tarkibiy belgilarini ajratishga; qiyosiy-tarixiy yondashuv tarixiy merosdagi g‘oyalarni bugungi ta’lim vazifalari bilan bog‘lashga; kontent-tahlil manbalardagi takrorlanuvchi qadriyatlar va xulqiy me’yorlarni guruhlashga; konseptual modellashtirish esa mazmun, jarayon va kutiladigan natijalar o‘rtasidagi bog‘lanishni ifodalashga xizmat qildi. Umumlashtirish usuli asosida pedagogik tamoyillar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Metodologik tayanch sifatida aksiologik, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli va madaniyatshunoslik yondashuvlari uyg‘unlashtirildi. Aksiologik yondashuv meros materialini faqat tarixiy ma’lumot emas, balki tanlov va baholash mezoni bo‘lgan qadriyat sifatida ko‘rishga imkon beradi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quvchining yosh, tajriba va hissiy qabul xususiyatlarini hisobga oladi. Faoliyatli yondashuv e’tiqodning ijtimoiy foydali ish, mas’uliyatli qaror va hamkorlikda namoyon bo‘lishini ko‘zda tutadi. Madaniyatshunoslik yondashuvi esa doston, tarixiy manba, me’moriy obida, marosim, maqol va oilaviy xotira kabi madaniy matnlarni o‘quvchi hayotiy tajribasi bilan muloqotga kiritadi.

Tadqiqot chegarasi ham aniqlashtirildi: maqolada empirik tajriba-sinov natijalari yoki statistik samaradorlik ko‘rsatkichlari keltirilmaydi. Taklif etilayotgan tuzilma nazariy model bo‘lib, uning diagnostik vositalari va amaliy samaradorligi alohida tajriba-sinov tadqiqotida tekshirilishi zarur. Bunday chegaralash nazariy xulosalarni tajriba natijasi sifatida ko‘rsatishdan saqlaydi va keyingi tadqiqot uchun tekshiriladigan mezonlarni belgilaydi.

Milliy pedagogik tafakkurda tarbiya jamiyat kelajagi bilan bevosita bog‘liq jarayon sifatida talqin qilinadi. Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari axloqiy fazilatlarni ongli ravishda shakllantirish, ilm va tarbiyaning birligini ta’minlash g‘oyalarini ilgari suradi [6]. Asarda tarbiya shaxsiy kamolot doirasidan chiqarilib, xalqning ma’rifiy yuksalishi bilan bog‘lanadi. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarida adolat, saxovat, vafo, el manfaatiga xizmat qilish va yomon xulq oqibatlari hayotiy kuzatishlar orqali yoritilgan [7]. Bu manbalar zamonaviy darsda tayyor xulosa sifatida emas, balki axloqiy vaziyatni tahlil qilish, qahramon qarorini baholash va o‘z nuqtayi nazarini dalillash uchun pedagogik material bo‘la oladi.

“Alpomish” dostoni xalqning o‘zligi, oila va yurt birligi, va’daga sadoqat, mardlik hamda sinov oldidagi matonatni badiiy obrazlar orqali aks ettiradi [8].

Dostonning tarbiyaviy imkoniyati qahramonlik voqeasini shunchaki qayta hikoya qilishda emas, qahramonning maqsadi, tanlovi, javobgarligi va uning jamoa hayotiga ta’sirini muhokama qilishda namoyon bo‘ladi. Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik, Amir Temur, jadid ma’rifatparvarlari va istiqlol fidoyilari haqidagi tarixiy materiallar ham aniq manba, davr sharoiti va sabab-oqibat aloqalari asosida o‘rganilgandagina tarixiy xotirani shakllantiradi. Prezidentning 2026-yil 28-avgustdagi tarixiy xotira va ajdodlar jasoratiga bag‘ishlangan chiqishida ham fidoyi ajdodlar xotirasini e’zozlash, tinch hayot va milliy istiqlol qadrini anglash hamda yoshlarni milliy g‘urur asosida tarbiyalash o‘zaro bog‘liq vazifalar sifatida qayd etilgan [12].

Zamonaviy xorijiy yondashuvlarda xarakter tarbiyasi bilish, his qilish va axloqiy harakatning birligi bilan tavsiflanadi. T. Lickona hurmat va mas’uliyatni maktabdagi axloqiy muhit, o‘qituvchi namunasi, sinf hamjamiyati va amaliy qarorlar orqali rivojlantirish zarurligini asoslaydi [10]. J. Banks fuqarolik ta’limi madaniy xilma-xillikni inkor qilmasdan, o‘quvchining o‘z guruhiy mansubligi va umumiy fuqarolik maydoni o‘rtasida muvozanat yaratishi lozimligini ta’kidlaydi [11]. UNESCOning global fuqarolik ta’limi bo‘yicha tavsiyalari kognitiv, ijtimoiy-emotsional va xulqiy sohalarni bog‘lab, o‘quvchini adolatli va tinch jamiyat qurilishida faol ishtirok etishga yo‘naltiradi [9]. Mazkur qarashlar milliy vatanparvarlikni boshqa xalqlarga qarama-qarshi qo‘yish emas, o‘z yurtiga mas’uliyat, inson qadriga hurmat va tinch hamkorlik bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tahlil qilingan manbalarda umumiy jihat mavjud: qadriyat haqidagi bilim o‘z-o‘zidan barqaror xulqni yuzaga keltirmaydi. Bilim shaxsiy ma’no kasb etishi, hissiy munosabat bilan mustahkamlanishi, amaliy vaziyatda sinalishi va refleksiya orqali anglanishi kerak. Demak, tarixiy-madaniy merosdan foydalanishning ilmiy muammosi “qaysi asar yoki qahramonni o‘rganish” savolidan kengroq bo‘lib, “mazkur mazmunni o‘quvchining ongli va mas’uliyatli xatti-harakatiga qanday aylantirish mumkin” degan savolni ham qamrab oladi.

Tahlil natijasida vatanparvarlik tushunchasiga quyidagi pedagogik ta’rif taklif etiladi: vatanparvarlik - shaxsning Vatan tarixi va madaniyatini dalil asosida bilishi, uning buguni va kelajagiga daxldorlikni his etishi, konstitutsiyaviy qadriyatlar hamda jamoat manfaatini hurmat qilishi, tinchlik va millatlararo totuvlikni qadrlashi, yurt ravnaqi uchun ijtimoiy foydali faoliyatda mas’uliyat bilan ishtirok etishida namoyon bo‘ladigan integrativ sifatdir. Ta’rifda besh muhim belgi birlashadi: bilim, mansublik hissi, huquqiy-axloqiy mezon, tinchliksevarlik va amaliy ishtirok. Shu tariqa vatanparvarlik hissiy chaqiriqdan xulqiy mas’uliyat darajasiga ko‘tariladi.

Vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi o‘quvchini tarixiy meros bilan faxrlanishga o‘rgatish bilangina cheklanmaydi. Maqsad - merosga tanqidiy-hurmatli munosabatni shakllantirish: o‘quvchi manbani farqlaydi, voqeani davr sharoitida

tushuntiradi, qahramon faoliyatining ijobiy va murakkab tomonlarini muhokama qiladi, tarixiy saboqni hozirgi fuqarolik vazifasi bilan bog‘laydi. Bunda “tanqidiy” so‘zi qadriyatni inkor etishni emas, asossiz romantizatsiya, soxta ma’lumot va biryoqlama xulosadan saqlanishni anglatadi. “Hurmatli” munosabat esa o‘tmish merosini bugungi manfaatga mos ravishda soddalashtirmasdan, uning tarixiy qadrini tan olishni nazarda tutadi.

Konseptual asos to‘rtta o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismdan iborat. Kognitiv-tarixiy tarkib o‘quvchining yurt tarixi, davlat ramzlari, madaniy yodgorliklar, tarixiy shaxslar va mahalliy meros haqidagi ishonchli bilimini qamrab oladi. Aksiologik-emotsional tarkib mansublik, minnatdorlik, g‘urur, hamdardlik va merosga ehtiyotkor munosabatni ifodalaydi. Fuqarolik-mas’uliyatli tarkib huquq va burch muvozanati, qonunga hurmat, jamoa manfaatini hisobga olish, tinchlik va totuvlikni asrash mezonlarini birlashtiradi. Faoliyat-refleksiv tarkib esa qadriyatni real ishda namoyon etish, bajarilgan faoliyat oqibatini tahlil qilish va keyingi xatti-harakatni tuzatish qobiliyatini anglatadi.

**1-jadval. Vatanparvarlik tarbiyasining konseptual tarkibi**

| Tarkibiy qism | Mazmun manbasi | Pedagogik faoliyat | Kuzatiladigan natija |
|---|---|---|---|
| Kognitiv-tarixiy | Tarixiy hujjat, doston, adabiy asar, muzey va mahalliy tarix materiallari | Manbalarni qiyoslash, vaqt chizig‘i, sabab–oqibat tahlili | Fakt va talqinni farqlaydi, xulosasini dalillaydi |
| Aksiologik-emotsional | Ajdodlar tajribasi, oilaviy xotira, san’at va xalq an’analari | Hikoya, munozara, empatiya xaritasi, qadriyatli savollar | Merosga daxldorlik va hurmatni asosli ifodalaydi |
| Fuqarolik-mas’uliyatli | Konstitutsiyaviy qadriyatlar, huquq va burch, tinchlik va totuvlik | Muammoli vaziyat, axloqiy tanlov, sinf kelishuvi | Qarorda jamoat manfaatini va qonuniy mezonni hisobga oladi |
| Faoliyat-refleksiv | Mahalla, maktab, tabiat va madaniy merosni asrash amaliyoti | Ijtimoiy loyiha, ekskursiya, ko‘ngillilik, refleksiv kundalik | Qadriyatni foydali ishda namoyon etadi va natijani baholaydi |

Mazkur tarkibni jarayonga aylantirish uchun “tarixiy-madaniy mazmunni anglash → qadriyatni shaxsiy munosabat bilan bog‘lash → fuqarolik xatti-harakatida namoyon etish → natijani refleksiv baholash” ketma-ketligi taklif qilinadi. Birinchi bosqichda o‘quvchi ishonchli matn, artefakt, tasvir yoki og‘zaki tarix namunasi bilan ishlaydi; asosiy voqea, tushuncha va sabablarni aniqlaydi. Ikkinchi bosqichda “Bu tanlov kimga va nima uchun muhim bo‘lgan?”, “Men shu vaziyatda qaysi mezonga tayanardim?” kabi savollar orqali tarixiy mazmun shaxsiy ma’no bilan bog‘lanadi. Uchinchi bosqichda o‘zlashtirilgan qadriyat sinf, maktab yoki mahalla miqyosidagi foydali faoliyatda namoyon bo‘ladi. To‘rtinchi bosqichda o‘quvchi natija, qiyinchilik, hamkorlik va o‘zgarishni baholaydi.

Masalan, “Alpomish” dostonini o‘rganishda birinchi bosqich voqealar zanjiri va qahramonlar tanlovini matnga tayangan holda aniqlashdan iborat. Ikkinchi

bosqichda sadoqat, va’da, oila va yurt manfaatining o‘zaro munosabati muammoli savollar yordamida muhokama qilinadi. Uchinchi bosqichda o‘quvchilar mahalladagi baxshichilik an’anasi, folklor ijrochilari yoki oilada saqlanayotgan og‘zaki xotiralar haqidagi kichik loyiha yaratishi mumkin. Yakunda ular qaysi manbaga tayangani, mazkur merosni asrash uchun nima qilgani va hamkorlik jarayonida qanday mas’uliyat olganini refleksiv yozuvda ifodalaydi. Bunda badiiy qahramonning har bir xatti-harakatini mutlaq ideal sifatida taqdim etish emas, qadriyat va oqibat o‘rtasidagi bog‘lanishni ko‘rsatish muhim.

Tarixiy shaxslar hayotini yoritishda ham voqeani qahramonlashtirish bilan cheklanib qolmaslik kerak. Jaloliddin Manguberdi yoki Temur Malik faoliyatiga doir darsda o‘quvchilar turli tarixiy manbalarning yaratilgan vaqti, muallifi va maqsadini aniqlaydi; qarorlarni davrning siyosiy sharoiti bilan bog‘laydi; jasorat, rahbarlik va javobgarlik tushunchalariga dalillar orqali baho beradi. Amir Temur davri materiallarida davlat boshqaruvi, bunyodkorlik, tartib va ilm ahliga e’tibor masalalari tarixiy kontekstda muhokama qilinadi. Jadidlar merosi esa vatanparvarlikning ma’rifat, maktab, matbuot va jamiyatni isloh qilish bilan bog‘liq bunyodkor shaklini ko‘rsatadi. Shunday yondashuv tarixiy xotirani afsona va soxta iqtiboslardan himoya qiladi.

Urf-odat va marosimlar tarbiyaviy manba sifatida tanlanganda ularning shakli emas, ijtimoiy ma’nosi ochib berilishi lozim. Hashar hamjihatlik va umumiy makonga mas’uliyatni, mehmondo‘stlik inson sha’niga hurmatni, Navro‘z yangilanish va tabiat bilan uyg‘unlikni, mahalla tajribasi o‘zaro ko‘mak va jamoatchilik ishtirokini ifodalaydi. O‘quvchi bu qadriyatlarni zamonaviy vaziyatlarda - maktab hududini obodonlashtirish, tarixiy obidani asrash bo‘yicha axborot materiali tayyorlash, keksalarning xotiralarini yozib olish, ekologik tashabbus yoki kitobxonlik loyihasida qo‘llasa, meros “o‘tmish haqidagi ma’lumot”dan “bugungi mas’uliyat mezoni”ga aylanadi.

Konseptual asos quyidagi tamoyillarga tayanadi. Tarixiy ishonchlilik tamoyili manba va iqtiboslarni tekshirishni, fakt bilan talqinni farqlashni talab qiladi. Uzviylik tamoyili dars va darsdan tashqari faoliyat, maktab, oila, mahalla hamda madaniy muassasalar hamkorligini bir maqsadga yo‘naltiradi. Yoshga muvofiqlik tamoyili boshlang‘ich sinflarda yaqin muhit va sodda axloqiy vaziyatlardan, yuqori sinflarda esa murakkab tarixiy qarorlar va fuqarolik muammolaridan foydalanishni nazarda tutadi. Dialoglilik tamoyili o‘quvchiga savol berish, dalil keltirish va asosli boshqa fikrni tinglash imkonini yaratadi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi tamoyili Vatanga muhabbatni inson qadr-qimmati, tinchlik, adolat va boshqa xalqlarga hurmat bilan bog‘laydi. Faoliyat va refleksiya birligi tamoyili esa tadbir sonini emas, o‘quvchining ongli ishtiroki va xulqidagi o‘zgarishni mezon qiladi.

Pedagogik baholash ham mazkur mantiqqa mos bo‘lishi kerak. Kognitiv natija test yoki qayta hikoya bilan cheklanmay, manbani sharhlash, dalil va xulosani ajratish orqali aniqlanadi. Qadriyatli munosabat o‘quvchining yozma pozitsiyasi, muhokamadagi asoslari va boshqalarga munosabatida ko‘rinadi. Fuqarolik mas’uliyati muammoli vaziyatdagi tanlov, guruh vazifasini bajarish va kelishuvga rioya qilish orqali kuzatiladi. Faoliyat-refleksiv natija loyiha mahsuli, jarayon kundaligi, o‘zaro baholash va qisqa refleksiv esse bilan qayd etiladi. Bir martalik “to‘g‘ri javob”dan ko‘ra, turli vaziyatlarda takror namoyon bo‘ladigan xatti-harakat barqarorroq ko‘rsatkich hisoblanadi.

Maktab amaliyotida konsepsiyani joriy etish uchun fanlararo rejalashtirish maqsadga muvofiq. Tarix fani voqea va sabablarni, adabiyot badiiy obraz va axloqiy tanlovni, tarbiya fani huquqiy-axloqiy mezonlarni, geografiya va biologiya ona yurt tabiati hamda ekologik mas’uliyatni, informatika esa raqamli manba bilan ishlash va media savodxonlikni ta’minlaydi. Bitta mavzu atrofida mazkur fanlarning vazifalari kelishilsa, takroriy targ‘ibot o‘rniga ko‘p qirrali anglash yuzaga keladi. Muzey, kutubxona, mahalla faollari, san’atkorlar va ota-onalar bilan hamkorlik o‘quvchini real madaniy muhitga olib kiradi.

Shu bilan birga, uchta xavfni hisobga olish zarur. Birinchi xavf - deklarativlik: ko‘p sonli tadbir, lekin o‘quvchining mustaqil fikri va faoliyati kam. Ikkinchi xavf - tarixiy soddalashtirish: murakkab voqealarni faqat oq-qora baholash, tekshirilmagan iqtibos va internet ma’lumotlaridan foydalanish. Uchinchi xavf - vatanparvarlikni boshqalarga qarama-qarshi qo‘yish: bunday yondashuv tinchliksevarlik va millatlararo totuvlikka zid. Ushbu xavflarni kamaytirish uchun har bir tarbiyaviy faoliyatda ishonchli manba, muammoli savol, o‘quvchi tanlovi, amaliy vazifa va refleksiya bo‘lishi lozim.

O‘zbek xalqining tarixiy-madaniy merosi umumiy o‘rta ta’limda vatanparvarlikni rivojlantirish uchun boy mazmuniy manbadir, biroq uning tarbiyaviy ta’siri meros namunasini namoyish qilishning o‘zi bilan ta’minlanmaydi. Natija tarixiy bilim, hissiy-qadriyatli munosabat, fuqarolik mas’uliyati va amaliy faoliyat o‘zaro bog‘langanda yuzaga keladi. Shu asosda vatanparvarlik tarixiy xotira va milliy o‘zlikka tayanuvchi, huquqiy hamda umuminsoniy mezonlar bilan boshqariluvchi, ijtimoiy foydali xatti-harakatda namoyon bo‘luvchi integrativ shaxsiy sifat sifatida aniqlashtirildi.

Nazariy tahlil asosida quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: birinchidan, darslik va tarbiyaviy dasturlarda meros materiallari ishonchli manba hamda muammoli savollar bilan berilishi; ikkinchidan, “anglash - shaxsiy munosabat - fuqarolik xatti-harakati - refleksiya” ketma-ketligi har bir mavzuning didaktik ssenariysiga kiritilishi; uchinchidan, dars va darsdan tashqari faoliyat oila, mahalla, muzey va kutubxona hamkorligi bilan uzviy tashkil etilishi; to‘rtinchidan, baholashda deklarativ fikr emas, dalillash, mas’uliyatli tanlov, hamkorlik va amaliy hissa mezon

qilib olinishi; beshinchidan, milliy g‘urur tinchlik, inson qadr-qimmati va boshqa madaniyatlarga hurmat bilan uyg‘un yoritilishi zarur.

Taklif etilgan konseptual tuzilma keyingi tajriba-sinov ishlarida sinf bosqichlari bo‘yicha indikatorlar, topshiriqlar banki va diagnostik mezonlarni ishlab chiqish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Empirik tekshiruvda o‘quvchilarning tarixiy dalillash sifati, qadriyatli pozitsiyasi, ijtimoiy loyiha ishtiroki va refleksiv baholashidagi o‘zgarishlarni birgalikda o‘lchash maqsadga muvofiq.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel. URL: https://lex.uz/uz/acts/-6445145
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr. URL: https://lex.uz/docs/-5013007
3. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ–406-son, 2016-yil 14-sentabr. URL: https://lex.uz/docs/-3026246
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 267-son qarori. 2023-yil 29-iyun. URL: https://lex.uz/uz/acts/-6518238
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To‘ldirilgan ikkinchi nashr. - Toshkent: O‘zbekiston, 2022. - 416 b.
6. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. - Toshkent: Zabarjad Media, 2023. - 128 b.
7. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. - Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. - 172 b.
8. Alpomish: o‘zbek xalq qahramonlik dostoni / aytuvchi Fozil Yo‘ldosh o‘g‘li; nashrga tayyorlovchilar H. Zarif, T. Mirzayev. - Toshkent: Sharq, 2010. - 400 b.
9. UNESCO. Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. - Paris: UNESCO, 2015. - 74 p. DOI: 10.54675/DRHC3544.
10. Lickona T. Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. - New York: Bantam, 1991. - 478 p.
11. Banks J.A. Diversity, Group Identity, and Citizenship Education in a Global Age // Educational Researcher. - 2008. - Vol. 37, No. 3. - P. 129–139. DOI: 10.3102/0013189X08317501.
12. Fidoyi ajdodlarimiz jasorati - hamisha ibrat namunasi // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. 2026-yil 28-avgust. URL: https://president.uz/oz/lists/view/9540